

Janusz Szczepański

"Dzieje Lelisa i okolic", Jerzy Kijowski, Lelis 2011 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 24, 248-249

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Kijowski, *Dzieje Lelisa i okolic*, Lelis 2011, s. 339

Recenzowana książka jest kolejną, cenną publikacją znanego regionalisty i historyka dziejów Kurpiowszczyzny, Jerzego Kijowskiego. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują *Dzieje Ostrołęki 1944–2000* (opublikowana rozprawa doktorska Autora).

Dzieje Lelisa i okolic znakomicie wpisują się w badania Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika nad historią kolejnych gmin Kurpiowszczyzny. Do tej pory swoich monografii doczekały się jedynie Myszyniec i Baranowo.

Najnowsza publikacja Jerzego Kijowskiego ma charakter naukowo-popularny. W trakcie jej przygotowania autor przeprowadził pracochłonną kwerendę źródłową w archiwach i bibliotekach naukowych. Wykazał się dobrym opanowaniem warsztatu historyka, gruntowną znajomością prezentowanych zagadnień, umiejętnością zarówno analizy, jak i syntezy opisywanych procesów i faktów historycznych. Jednocześnie praca, prezentująca dzieje Lelisa i okolic, napisana jest przystępnym językiem. Zawiera dużo ciekawostek, cytatów i bardzo dobrze dobranych fotografii. Te walory decydują, iż publikacja powinna spotkać się z dużym zainteresowaniem ze strony licznych rzesz Czytelników interesujących się historią Kurpiowszczyzny.

Z dużym uznaniem należy odnieść się do ciekawie opisanego przez Jerzego Kijowskiego środowiska geograficzno-przyrodniczego gminy Lelis na tle Zielonej Puszczy Kurpiowskiej oraz pradziejów tych terenów (rozdziały I-II). Autor monografii w oparciu o dobrze dobrane materiały źródłowe i opracowania charakteryzuje historię Puszczy Szkwańskiej (na obszarze której znajduje się obecnie gmina Lelis) w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej (rozdział III). Przypomina udział Kurpiów w walce ze Szwedami w okresie „potopu”, wielkiej „wojny północnej”, jak też ich zaangażowanie w konfederacji barskiej i insurekcji kościuszkowskiej.

Rozdział kolejnej książki Jerzy Kijowski poświęcił na opis dziejów Lelisa i okolic w okresie porozbiorowym (1795–1914). Przedstawia problem ucisku fiskalnego stosowanego wobec mieszkańców Kurpiowszczyzny ze strony pruskiego zaborcy, a dotyczącego przede wszystkim bartników. Analizuje sytuację ludności kurpiowskiej, zajmującej się rolnictwem w okresie Królestwa Polskiego. W interesujący sposób przedstawia powszechne na Kurpiowszczyźnie zjawisko emigracji sezonowej do Prus Wschodnich, a zwłaszcza emigracji zamorskiej do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Duży fragment rozdziału Jerzy Kijowski poświęcił na odtworzenie na terenie Puszczy Zielonej przebiegu działań militarnych wojen napoleońskich, wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. i powstania styczniowego. Potwierdza tezę o szerokim poparciu Kurpiów dla kolejnych polskich zrywów narodowowyzwoleńczych XIX w. Nieznane wielu historykom są też informacje o szerzącym się na Kurpiowszczyźnie na początku XX w. mariawityzmie. Część mieszkańców Lelisa i okolic należała do parafii mariawickiej w Długim Kącie, gm. Nasiadki.

Rozdział V monografii charakteryzuje życie mieszkańców Lelisa i okolic w okresie I wojny światowej i Polski odrodzonej. Autor przedstawia duże zniszczenia opisywanych ziem podczas działań prowadzonych w latach 1914–1915 między wojskami rosyjskimi i niemieckimi, a także rabunkową politykę niemieckiego

okupanta na Kurpiowszczyźnie. Podobne zniszczenia odnotowano podczas najeżdżu bolszewickiego na Polskę w sierpniu 1920 roku.

Życie mieszkańców Lelisa i okolic w latach II RP zostało głównie omówione na tle wydarzeń politycznych, zagadnień gospodarczych, oświatowych i religijnych. Pewien niedosyt wiąże się natomiast z brakiem chociażby krótkiej analizy wyników kolejnych wyborów parlamentarnych z udziałem mieszkańców gminy Nasiadki, z których zawsze zwycięsko wychodziła Narodowa Demokracja.

Rozdział VI publikacji charakteryzuje na terenie późniejszej gminy Lelis wydarzenia II wojny światowej. Jerzy Kijowski zarysował przebieg kampanii wrześniowej 1939 r., szczegółowo omówił politykę hitlerowskiego okupanta i formy ruchu oporu wobec niemieckich władz okupacyjnych i sam przebieg wyzwolenia przez oddziały Armii Czerwonej.

Połowa zawartości publikacji książkowej (ok. 150 stron) została poświęcona na szczegółowe przedstawienie historii Lelisa i okolic w okresie Polski Ludowej i pierwszej dekady III Rzeczypospolitej. Autor szczegółowo analizuje usytuowanie miejscowości Lelis w administracyjnych granicach powiatu ostrołęckiego, a także w kontekście częstych decyzji władz o powołaniu gminy Lelis lub też jej przynależności np. do gminy Durlasy. Począwszy od 1 stycznia 1973 r. gmina Lelis była jedną z gmin pow. ostrołęckiego, a od 1975 r. – woj. ostrołęckiego. Jerzy Kijowski podaje szczegółowe wykazy przedstawicieli władz gminy, ich pełnione funkcje i osiągnięcia w życiu gospodarczym i oświatowym miejscowości. Szczególnie interesujące są fragmenty rozdziału, mówiące o walce władz komunistycznych ze zbrojnym podziemiem i opozycją legalną, jaką było mikołajczykowskie Polskie Stronnictwo Ludowe. W swoich rozważaniach autor uwzględnił także życie kulturalne i religijne mieszkańców gminy Lelis w okresie Polski Ludowej.

Ostatnia część pracy poświęcona została na prezentację gminy Lelis w okresie III RP (1990–2010). Dr Jerzy Kijowski eksponuje osiągnięcia miejscowego samorządu widoczne zwłaszcza w zakresie rozwoju placówek oświatowych i życia kulturalnego. Warto tu podkreślić różne formy działalności Gminnego Ośrodka Kulturalno-Oświatowego oraz miejscowego Ośrodka Etnograficznego Dziedzictwa Kulturowego Kurpiów.

Treść monografii uzupełniają biogramy osób zasłużonych dla gminy Lelis oraz aneksy. Na podkreślenie zasługuje wzbogacenie treści książki o serwis 240 zdjęć, w tym wielu barwnych.

Z obowiązku recenzenta chciałbym zasygnalizować drobne usterki występujące w publikacji, m.in. w zamieszczonej bibliografii, w dziale *Źródła archiwalne* zabrakło wykazu wykorzystanych zespołów archiwalnych. Walenty Placyd Podgórski z pewnością nie pochodził z Czerwińska, gdyż nigdy tam benedyktynów nie było (s. 92) – to nazwisko nie figuruje też w indeksie osobowym. Brak jest analizy wyników wyborów parlamentarnych z okresu II RP na terenie gminy Nasiadki.

Żadna z tych drobnych uwag nawet w najmniejszym stopniu nie obniża bardzo pozytywnej oceny, na którą – w moim przekonaniu – zasługuje najnowsza publikacja książkowa dra Jerzego Kijowskiego. Jest napisana pięknym, potoczystym językiem. Praca ta wzbogaca naszą wiedzę o historii kolejnej miejscowości z terenu Puszczy Zielonej, o życiu codziennym jej mieszkańców, a także ich udziale w życiu politycznym, społeczno-gospodarczym i kulturalnym Kurpiowszczyzny.

Janusz Szczepański